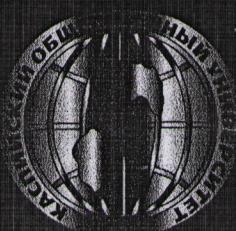

КАСПИЙ ҚОҒАМДЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАСПИЙСКИЙ ОБЩЕСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
CASPIAN SOCIAL UNIVERSITY

“ӘДСЛЕТТІЦ”
ҒЫЛЫМЫ ЕҢБЕКТЕРІ

НАУЧНЫЕ ТРУДЫ
“ӘДСЛЕТ”

№ 2,
2010

Журнал издается с 1996 года

Выходит 4 раза в год

№ 2 (32), 2010

МАЗМУНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА

- И.У. Аубакирова.** Подходы к категориально-понятийному аппарату государственной службы в советской юридической науке: из истории правовой и политической мысли..... 3
З.Т. Абдукаримова. Құқықтық сараптама және оның заңын тиімділігі мен сапасына әсері..... 13
А.О. Жолдошева. Статус женщин в государственных структурах..... 16

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО

- Ж.У. Тлембаева.** О проблемах стабильности закона..... 20
Г.К. Кулдышева. Некоторые сущностные черты Основного закона Кыргызской Республики (историко-теоретические аспекты)..... 24

ГРАЖДАНСКОЕ И ГРАЖДАСКО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО

- С.В. Скрябин.** Вещное право Республики Казахстан: современное состояние и перспективы развития (продолжение, начало в № 1, 2010 г.)..... 29
К.М. Ильясова. К вопросу о признании прав на недвижимость в Республике Казахстан..... 36
Г.А. Алиханова. К вопросу об объектах гражданских правоотношений..... 44
М.А. Естемирова. Құқықты қиянат жасауға пайдаланбау принципі: қалыптасу тарихы мен қазіргі қолданысы..... 49
В.Ш. Усербаев. Понятие и сущность договора..... 55
К.Ф. Исабекова. Соглашение о разделе продукции как разновидность инвестиционного договора..... 62
Н.Т. Нурбаева. Проблемные моменты государственного регулирования иностранных инвестиций..... 66
Т.И. Ганиева, Ю.А. Богданова. Реформа судебной системы Кыргызской Республики: исполнение судебных актов по исполнительному производству..... 70
А.С. Смағұлова. Қазақстан Республикасындағы азаматтық қатынастағы келісім жасау, міндеткерліктің, әдәт-фұрып құқығымен байланыстылығы..... 75
Г.Ы. Джумалыева. Сот шешімінің мағынасы..... 77
У.Е. Кудиярова. Мұрагерлік құқықтық қатынастың түсінігі..... 80
Б.А. Ахмедов. Атқарушылық іс жүргізуін мағынасы..... 84
А.Б. Бондарев. Неттинг: понятие и применение..... 87
Ю.А. Туртаева. Понятие электронных денег и правовые основы их использования в гражданском обороте..... 91
М.А. Туртаева. Подрядные договоры в сфере недропользования..... 96

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО		
Г.Т. Казиева.	О гарантии прав инвесторов при национализации и реквизиции.....	102
К.Н. Илюсизова.	Проблемные вопросы, возникающие при юридическом сопровождении сделок по слиянию и поглощению.....	108
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО		
К.Б. Егизбаев.	Особенности международного налогообложения.....	112
ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО И ПРАВО НЕДРОПОЛЬЗОВАНИЯ		
Ж.С. Елюбаяев.	Современное состояние и проблемы правового регулирования недропользования.....	116
УГОЛОВНОЕ И УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО		
С.К. Журсимбаев.	Соотношение частных, частно-публичных и публичных начал уголовного преследования.....	123
Г.М. Атаканова.	Пайдакунемдік қылмыстырығы қылмыскерлерінің тұлғасын анықтаудың кейбір мәселелері.....	128
Р. Сапарбеккызы.	Актуальные проблемы борьбы с изнасилованием.....	132
Қ.М. Ускенбаев.	Қылмыстық жауаптылық туындастын жас шамасы.....	135
М. Бейсенбекова.	Ұрлық – талан-тараждың бір нысаны.....	140
ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ		
А.Б. Абдрашев.	О проблемах модернизации сферы образования в Кыргызстане....	144
ЭКОНОМИКА		
Г.С. Тайкулакова.	Методы количественной оценки и учета финансовых рисков при выборе форм инвестиционного сотрудничества в нефтяном бизнесе.....	149
Г.Ф. Липич.	Реализация стратегических программ как ступень к новому экономическому подъему.....	155
М.М. Сотвалдиева.	Оценка эффективности инвестиционных вложений в инновации.....	161
Т.Т. Субанов.	Перспективы роста экономически активной части населения Кыргызстана.....	164
А.М. Ускенбаева.	Өңдеудін әр түрлі сатысында мұнай кенорындарының потенциалды құатын экономикалық бағалау.....	169
I. Magtymov, E.E. Taikulakov.	Risk management in the petroleum engineering (Ankara, Turkey).....	174
БИОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ		
Р.С. Мамлеев.	Детерминация и пластичность стволовых клеток.....	178
Р.Б. Жалимбетова.	Основные направления социальной защиты населения в современном мире.....	185
ГЕОЛОГИЯ, НЕФТЬ И ГАЗ		
Б.Т. Ратов, Г.Т. Баудагулова.	Влияние износа гидроударных коронок на их эксплуатационную прочность.....	189
Б.Т. Ратов, М. Отебаев, С.Н. Мустапаева.	Особенности фильтрации обратных эмульсий в пористой среде.....	194
Н.К. Джексенбаев.	Коррозионная агрессивность сред, возникающих на нефте- и газопроводах.....	197
Н.К. Джексенбаев, Э.Р. Рахманова, Б.С. Исакова.	Воздействие нефтяного комплекса на окружающую среду.....	200
РЕЦЕНЗИЯ		
А.А. Черняков.	Парламентское право в контексте развивающегося конституционализма. Отзыв на монографию: Сапаргалиев Г.С. «Парламентское право Республики Казахстан». Монография. Алматы: ТОО «Институт законодательства Республики Казахстан», 2009. 308 с.....	203

ҚҰҚЫҚТЫ ҚИЯНАТ ЖАСАУҒА ПАЙДАЛАНБАУ ПРИНЦИПІ: ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫ МЕН ҚАЗІРГІ ҚОЛДАНЫСЫ

ЕСТЕМИРОВ М.А.
Құқық магистрі

Қазіргі қолданыстағы Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің (бұдан әрі де-КРАК) 8-бабының 5-тармағында «азаматтар мен заңды тұлғалардың басқа жаққа зиян келтіруге, құқықты басқа түрлерде қиянат жасап пайдалануға, сондай-ақ құқықты оның мақсатына қайшы келетіндей етіп жүзеге асыруға бағытталған әрекеттеріне жол берілмейді» делінген мазмұндағы ережеде бекітілген. Аталған осы норманың корпоративтік құқық субъектілерінің қызметі барысындағы қолданысы осы шағын зерттеу жұмысына арқау ретінде алынбақ. Сараалауды жогарыда көлтірілген норманың қалыптасу тарихына қысқаша шолу жасаудан бастасақ.

Т.С. Яценко өзінің еңбегінде құқыққолдану еркіндігіне кейбір шектердің қойылу қажеттілігіне алғаш рим зангерлерінің назар аударғаны жөніндегі мәліметтерді көлтірген. Оны аталған автор келесі мазмұнда береді: «Құқықты белгілі-бір пайдалы мақсатсыз, тек, басқа тұлғаға зиян келтіру үшін ғана жүзеге асыру, қалыптасқан қоғамдық қатынастардың нысандарына сенімділіктері және тәртіпке беріктіктерімен танымал римдіктердің теріс реакциясын туындастырып қоймайтын. Құқыққолданудағы өрескелдіктер тек қана жекелеген субъектінің ғана емес, жалпы мемлекеттің мұддесіне қайшы болды. Сондықтанда, құқықтың жүзеге асырылуына қойылған шектеулер тек қана жеке емес, сонымен бірге, қоғамдық мұдделерді де қорғауды мақсат етті. Алғашында аталған шектеулер тек заттық құқық сферасына қатысты болса, кейіннен, басқада құқықтардың пайдаланылуына таралды» [1, 17]. Дегенмен, Т.С. Яценко рим құқығын зерттеушілер арасында шикананың жалпы принципі ретінде рим құқығының мойындағаны не мойындағанына қатысты ортақ пікір жоқтығына да назар аударады [1, 17]. Мысалы, олардың кейбірі ол принциптің жалпыны қамтитын заны күшін теріс шығарып, оны құқықтың тиісті қайнар көздерінде аталағын нақты бір жағдайлармен ғана шектейді. Өз көзқарастарын дәйектеу үшін олар Гайдың мына бір сөзін көлтіреді: «Nullus videtur dolo facere, qui iure suo utitur» – «Егер ол өзіне тиесілі құқықты қолданса, ешкім де қиянат жасалған болып саналмайды». Олардың пайымдауларынша, осы сөз арқылы рим зангерлерінің құқықты жүзеге асыру шектерін қалай қабылдағанын байқауға болады [1, 18]. Ал, В.И. Емельяновтың еңбегінде аталған мәселенің Ресей занадебиеттерінде XX ғ. басынан бері талқыланып келе жатқаны

«Әйеллілік» ғылыми еңбектері № 2 (32) 2010

ГРАЖДАНСКОЕ И ГРАЖДАНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО

және бұл сұрақта қатысты М.М. Агарков, М.И. Бару, С.Н. Братусь, В.П. Грибанов, В.П. Доманжо, Н.С. Малеин, И.А. Покровский, В.А. Рясенцев, В.А. Тархов және басқа да зерттеушілердің пікір білдіргені айтылған [2, 6]. Бұдан әріде, В.И. Емельянов былай жалғастырады: «Алайда, талқыланудың үзак жалғасқанына қарамастан аталған мәселе шешілген жоқ. Ресей азаматтық заңнамасынан «азаматтық құқықтарды жүзеге асыру шегі» және «азаматтық құқықтарды қиянат етуге қолдану» үғымдары енгізілгелі бері ол өзектілігін қайта тапты. Өйткені, бұл категориялар теориялық тұрғыдан негізделмесе, Ресей Федерациясы Азаматтық кодексінің 10-бабындағы нормалар айтарлықтай қауіпті құралға айналуы мүмкін. Себебі, сот органдарының оны дұрыс қолданбауы заңдылық қағидасынан ауытқуға әкелері сөзсіз» [2, 6].

Құқықты қиянат жасауға пайдаланбау принципінің заңи тұрғыдан бекітілу мерзіміне қатысты А.Е. Молотников бірнеше көзқарастардың бар екендігін айтады. И.А. Покровскийдің енбегіне сүйене отырып, ол аталған принциптің 1794 жылғы Пруссияның жер жинағында бекітілгендігі жөнінде деректерді көлтіреді [4, 82]. Ал, Е.В. Вавилин азаматтық құқықтың еуропалық до-ктринасында XVI ғ. басынан бері құқықты қиянат жасау үшін пайдалануға тыйым салудың жалпы заңи принцип ретінде қолданылып келе жатқаны туралы мәліметтер көлтірсе [15, 276], басқа зерттеушілер бұл принциптің кейінірек, яғни, 1896 жылғы Германия азаматтық жинағында бекітілгенін алға тартады [2]. Мысалы, 1896 жылы қабылданған Алмания Азаматтық жинағының § 226 былай делінеді: «Тек басқаға зиян келтіру үшін құқықты жүзеге асыруға жол берілмейді» [2, 7]. Сондай-ақ, Алмания Азаматтық жинағының § 826 келесідей мазмұндағы ереже бекітілген болатын: «Кімде-кім адаптығында қолдану деп аталынғанымен, Азаматтық жинақ мәтінінде бұл үғым жоқ болатын. Алғаш рет бұл үғым Швейцария азаматтық заңнамасында бекітілді. 1907 жылы қабылданған Швейцария Азаматтық жинағының 2-бабы құқықты қиянат етуге қолдануға болмайтындығы жөніндегі принципті мынадай мазмұнда бекіткен болатын: «Құқықтарды жүзеге асыру және міндеттерді орындау барысында әрбір тұлға адап әрекет етуға тиіс. Құқықты қиянат етуге айқын қолдану корғауға жатпайды» [2, 8-9].

Франция азаматтық құқығы неміс құқығына қарағанда, құқықты қиянат жасауға пайдалануға тікелей тыйым салатын норманы қарастырмаған болатын. Бірақ, субъективті құқықтарды жүзеге асыру шектері мен оларды қиянат жасауға пайдаланбау сұрақтарын нормативтік тұрғыдан шешу талпыныстарының жасалғанын 1789 жылғы «Адам және азамат құқықтары жөніндегі» Француз декларациясынан байқауға болады. Декларацияның 4-бабы мынадай ережені бекітеді: «Еркіндік басқаға зиян келтірмейтін кез-келген әрекетті жасау мүмкіндігін білдіреді: міне осылай, әрбір адамның табиги құқықтарын жүзеге асыру шектері, қоғамның басқа мүшелерінің тура сондай құқықтарды қолдануын қамтамасыз етуге қажетті шекарадан шектеледі. Ондай шектер заңмен айқындалады». Дегенмен, Франциядан тыскары елдерде көнінен таралған 1804 жылғы Наполеон Кодексінде, құқықты қиянат жасауға пайдалануға тыйым салатын тікелей нормалар қарастырылаған еді [5, 43-45]. Құқықты қиянат жасауға пайдалану жағдайларын реттейтін тікелей норманың болмауына орай, француздық соттар Француз Азаматтық кодексінің 1382 және 1383 баптарына сілтеме жасап өз шешімдерін дәйектеуге мәжбур болған. Мысалы, 1382-бапта мынадай ереже бекітілсе «Қандай болғанда да басқаға зиян келтіретін адамның әрекеті, залал келуіне кінәлі тұлғаны оның орнын толтыруға міндеттейді», ал, 1383-бапта келесідей мазмұндағы ереже бекітілген болатын «Әрбір тұлға тек өзінің әрекеті арқылы келтірген залалы үшін ғана емес, сонымен бірге неміс құқықтары немесе айырмалы әрекеттердің келтірілген залалы үшін де жауапты». А.В. Волковтың пайымдауынша бұл нормалардың деликтілік міндеттемелерді реттейтін дауызы және сондайқтан да залал келтіретін кез-келген әрекетті қамтиды. Өйткені, құқықты «қиянат жасауға пайдалану» белсенді әрекетті білдіреді [5, 45].

Осы салының ережелер Жапония Азаматтық құқығында да бар. 1947 жылғы Жапония Азаматтық кодексінің 1-бабында мынадай ереже бекітілген: «Барлық жеке құқықтар ортақ иғлілікке сәйкес келуі тиіс. Құқықтар адап жүзеге асырылуы және міндеттер адап орындалуы тиіс және сенімділік принципіне сәйкес келуі қажет. Құқықты қиянат етуге қолдануға жол берілмейді» [1, 136].

Сондай-ақ, аталған мәселенің реттелуіне Кеңес Одағының заңнамасында да назар аударылған болатын. 1922 жылдың 11 қарашасында күшіне енгізілген РСФСР Азаматтық кодексі 1923 жылдың 1 қаңтарынан бастап қазіргі Қазақстан, сол кезде гі Қырғыз (Қазақ) Автономды Совет Социалистик

бай
жайы
зат
1963
Казак
да. мы
кору 1
құқықт
реттерд
корғал
Жал
ТИ. Хі
көрінед
дай пікі
шексіз
олай е
шилік п
көрінбе
әкелер
жүйесі
қамтама
бостанд
нан қия
бермеуг
те И.А.
салы ре
өзінің ет
жөнінде
делді
Rewoldt,
болғанд
ұсынған
құқықта
на тура
мораль
құқықты
көп болу
бала тұр
ғана құ
пы құқ
табиги 6
әрбір ад
пайдала
өзінің қ
болар ед
деликт б
Негіз
мәселесі

Республикасының (Қазақ АССР) аумағында да қолданыла бастады. Кейіннен, 1936 жылы Кеңес Одағының Конституциясының негізінде Қазақ ССР құрылғаннан соң да, күшінде қалдырылды [16, 12]. 1922 жылғы РСФСР Азаматтық кодексінің 1-бабында келесідей мазмұндағы ереже бекітілген болатын: «Әлеуметтік-шаруашылық мәніне қайши жүзеге асырылған реттерді қоспағанда азаматтық құқықтар заңмен қорғалады». Ал, 1963 жылдың 28 желтоқсанында қабылданған Қазақ ССР-ы Азаматтық кодексінің 5-бабында мынадай ереже бекітілген еді: «Коммунизм күру дәүірі үстіндегі социалистік қоғамдағы құқықтардың мәніне қайши жүзеге асырылған реттерді қоспағанда азаматтық құқықтар заңмен қорғалады».

Жалпы, сараланып жатқан мәселеге қатысты Т.И. Хмелеваның пайымдаулары аса қызықты көрінеді. Аталған автор өзінің еңбегінде мынадай пікірлерді білдіреді: «Бірде-бір қоғам адамға шексіз бостандықты ұсына алмайды. Себебі, олай еткен ретте бұл әгоистік өзім білем деушілік пен анархизмге, дербес мұдделердің шегіндеңдегі қақтығысы мен дауларына ұласуына әкелер еді. Сондықтанда, құқық пен бостандық жүйесі дерліктей адамдардың зәни мұдделерін қамтамасыз етуге және олардың құқықтары мен бостандықтарының жекелеген тұлғалар тарапынан қиянат етуінің нағіжесінде кемсітілуіне жол бермеуге құралған [3, 18]». Сондай-ақ, осы ретте И.А. Покровскийдің де пайымдауларын мысалы ретінде қолдануға болады. Аталған автор өзінің еңбегінде құқықты қиянат етуге қолданбау жөніндегі жалпы ережелердің көптеген беделді қарсыластарының (Ihering, Unger, Rewoldt, Stubenrauch, Martin және басқалары) болғандығына және олардың келесідей дәйектері ұсынғандығына назар аударады: «Субъективті құқықтардың беріктігіне қауіп тәндіруі, шикана туралы нақты сұрақты талқылау барысында мораль мен құқықты шатыстырудың онайлығы, құқықтық тәртіпке пайдасынан көрі зиянының көп болуы [18, 117]. Өзіне ешбір пайдасы жоқ бола тұра, тек басқаға зиян келтіру мақсатында ғана құқықты пайдалануға тыйым салу, жалпы құқықбұзушылыққа тыйым салған секілді табиғи болып табылады. Керісінше болған ретте, әрбір адам өлтіргенің пышаққа деген құқығын пайдаланғанын, бөтеннің мүлкін қиратушының өзінің қолдарына құқығын қолданғанын айтуда болар еді. Бұл мағынадағы шикана қарапайым деликт болып табылады [18, 119]».

Негізінен, құқықты қиянат етуге пайдаланбау мәселесіне қатысты әралуан пікірлер бар. А.П.

Избрехтің пікірінше, субъективтік азаматтық құқықтарды қиянат етуге қолдану құбылысын құқықтарды оның мәніне қайши пайдалану ретінде қарастыруға болмайды. Өйткені, әдетте, азаматтық заңнама құқықты иеленушінің мұддесін қанағаттандырудан өзге субъективті құқықтарды іске асырудың басқа мәнін қарастырмайды және қарастыруға тиісті емес [10]. Осыған үқсас ереже ҚР АК 2-бабының 2-тармағында да бекітілген яғни, онда азаматтар мен заңды тұлғалардың өздерінің азаматтық құқықтарын өз мұдделерін көздей отырып жүзеге асыратындығы айтылған. Ал, А.П. Сергеевтің пікірінше, азаматтық құқықтар оның мәніне сәйкес жүзеге асырылуы тиіс. Қандай мақсатқа қол жеткізу үшін ол құқықтың сол субъекттің ұсынылуы құқықтың мәні ретінде қабылданады. Мәніне қайши қолданылған азаматтық құқықтар қорғауға жатпайды [11, 377].

Ресейлік зерттеуші В.И. Добровольскийдің пайымдауынша «оны бұзғысы не айналып өткісі келгенде, ең кемел заңның өзі туындауы мүмкін барлық даулы жағдайларды қамти алмайды». Сондай-ақ, осы зерттеушінің пікірінше «корпоративтік заңнаманың ақтаңдақтарын (пробел) өз құқықтарын қиянат жасауға қолданғысы келетін тұлғалар жи қолданады және сottар жиналыс шешімдері мен мәмілелерін жарамсыз деп тану туралы талап-арыздардың астында қалған» [7, III-VII]. Сонымен бірге, аталған зерттеушінің еңбегінде мынадай қызықты фактілер берілген, яғни, федералдық бюджетке 2005 жылы аударылған мемлекеттік баж сомасының жалпы мөлшері 2630 млн. рубльді құраған және мұны әрбір іс үшін шаққанда 1000 рубльден солға асатын сома мөлшерінде келген. Өз кезегінде, ұсынылатын бұл факті сот қорғауының іс жүзінде тегін екендігін көрсетеді және бұл құқықтар мен зәни мұдделерді шынағы қорғауды қөзdemейтін және тек өзіне тиесілі құқықтарды басқалардың мұддесіне қиянат етуге қолдану ниетімен ғана берілетін ойдан құралған талап-арыздардың санының артуына әкелетіндігі айтылады [7, XI].

Кейір еңбектерде құқықты қиянат етуге қолданудың компания акционерлері тарапынан болуы мүмкін нысандары ретінде мыналар көрсетіледі: Өздеріне тиесілі субъективті құқықтарды акционерлер жи қиянат етуге қолданады және оларды екі топқа жіктеуге болады: 1) миноритарлы акционерлер жасайтын әрекеттер. Мысалы, корпоративтік бопса-лау (шантаж) аясында (гринмейл); 2) кәсіпорын үстінен бақылау орнатуға күрес аясында акционерлер үйымдастырған әрекеттер [8].

ГРАЖДАНСКОЕ И ГРАЖДАНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО

Корпоративтік қатынастарға қатысушылардың өздеріне тиесілі құқықтарды қиянат етуге қолдануының тәжірибедегі мысалдарын Е.А. Молотников өз жұмысында ашып көрсетеді. Мысалы, аталған автор акционерлік қоғамдардағы құқықты қиянат етуге пайдалану жағдайларын келесідей негіздер бойынша жіктейді [4, 92-102]: – құқықты қиянат етуге пайдаланушы тұлғаларға байланысты; – акционерлік құқықтық қарым-қатынастарға қатысушылардың қандай құқықты қиянат етуге қолдануларына байланысты мынадай түрлерге бөледі: 1) Акционерлік қоғамды басқаруды жүзеге асыруға байланысты құқықтар – мысалы ретінде аталған автор сот тәжірибесінде орын алған келесі бір дауға назар аударады яғни, онда акционерлік қоғамның Мәскеу қаласында орналасқанымен, акционерлердің жалпы жиналысы басқа бір қалада өткізілетін көрсетілген болатын; 2) акционерлік қатынастарға қатысушылардың өз құқықтарын қорғауына байланысты болуы мүмкін. Осы ретте, талап-арызубен сotқа жүгіну арқылы «ЛУКОЙЛ» акционерлік қоғамының ұсақ акционерінің «Транснефть» жүйесі бойынша «ЛУКОЙЛ» компаниясының мұнай жөнелтіліміне тығым сала алғандығын мысалы ретінде атауға болады және салынған бұл тығым екі күннен кейін алынғанымен «ЛУКОЙЛ» өз шығынын кемінде 1 млн. долларға бағалаған болатын; 3) Ақпарат алуға деген құқықта байланысты болуы мүмкін; 4) Акционердің өзіне тиесілі акцияларды қоғамның сатып алуын талап етуіне байланысты болуы мүмкін; 5) Акционерлердің дивиденд алуға деген құқықтарына байланысты болуы мүмкін.

Ал, И.А. Тимаева болса корпоративтік қатынастардағы құқықты қиянат етуге қолдануды айқындаудың нақты негіздерінің құқықтылымында жоқтығына, аталған құбылыстың анықтамасының берілмегендігіне, корпоративтік қатынастардағы құқықты қиянат етуге қолдануды жіктеу негіздерінің айқындалмағандығына, корпоративтік қатынастардағы құқықты қиянат етуге қолданудан қорғанудың тиімді құралдарын анықтау әдіснамасының жоқтығына, аталған құбылыстан қорғанудың азаматтық-құқықтық әдістер жүйесінің әлі де болса әзірленбенгендігіне назар аударады. Сонымен бірге, аталған зерттеуші өз ғылыми жұмысында, корпоративтік қатынасқа қатысушылардың әрекеттерін өздеріне тиесілі құқықты қиянат жасауға қолданы деп танудың мүнадай негіздерін ұсынады: өз құқықтары мен зәни мұddелерін іске асыру барысында корпоративтік қатынастарға қатысушылардың әрекеті мен бұл әрекеттің корпоративтік қатынастың

басқа да қатысушыларына әкелетін салдарының арасындағы айқын сәйкесіздік; ұсынылған құқықтарды оның мәніне қайшы қолдану; бірқатар жағдайларда, тұлғаның әрекеті (әрекетсіздігі) басқа тұлғаға мүліктік зиян келтіру ниетімен жүзеге асырылады; корпоративтік қатынастардағы құқықты қиянат етуге қолданудан қорғалуға құқықты іске асыру барысында көзделетін мақсат қорғау емес, бау болып табылады [13].

Украиналық зангер М. Маслова өзінің ғылыми мақаласында акционерлердің өздеріне тиесілі құқықтарды басқаның мүддесіне қиянат етуге қолдануының бір мысалы ретінде гриннейлді атайды. «Гриннейл» сөзінің мағынасын, корпоративтік бопсалау деп беруге болады, яғни, белгілі-бір акционерлік қоғамға тиесілі акциялардың бір бөлігінің компанияға «достық пісылда емес» тұлғада болуын және акционерлік қоғамның ол тұлғадан акцияларды едәуір қымбат бағада сатып алуға мәжбүр болуын сипаттайтын құбылыс [9].

Занды тұлғалар туралы заңнаманы дамыту жөніндегі Ресейлік концепцияда занды тұлғалардың құрылуына, тіркелуіне, қайта құрылуы мен таратылуына, олардың мүлкіне (жарғылық капиталына) және олардың құрылтайшылары (қатысушылары) мен органдарының (басшыларының) мүліктік жауаптылығына қойылатын талаптарды қатайту жоспарланған. Аталған концепция жобасын әзірлеушілердің пікірінше, бұл шаралар занды тұлға мәртебесін қиянат жасауға қолданудың әрқылы жағдайларының алдын-алып (жалған занды тұлғалардың құрылуы, «рейдерлік» жауап алулар, несие берушілер алдындағы жауаптылықтан жалтару және т.б.), мүліктік қатынастардың үйімдастырылуын ретке келтіруі тиіс [12]. Сонымен бірге құқықты қиянат жасауға қолданудың алдын-алу мәселесіне қатысты И. Приходьконың пайымдауларына назар аударуға болады. Мысалы, аталған зерттеуші өз пікірін келесідей мазмұнда жеткізеді: «Құқықты қиянат жасауға қолданудың барлық танымал жағдайлары белгілі-бір деңгейде заңның кемшіл тұстарымен, соның ішінде құқықтық реттеудегі ақтандактардың (пробел) болуымен байланысты. Сондықтанды, Кодекске қандай да бір қиянат жасау мүмкіндігінің өзін жоятын нақты түзетулерді енгізу анағұрлым өнімдірек көрінеді... Азаматтық құқықтық қарым-қатынасқа қатысушылардың адал әрекет етуге міндеттілігі жөніндегі жалпы ережелерді ұсынғаннан гөрі осындағы нақты түзетулер қиянат жасаудың алдын-алуда анағұрлым тиімдірек екендігі» [20, 9].

1998 жылғы қатысушыла ақылы не алу қажеттілік қоғамда Заңының 80-лерге ұсынған дігі айтылада осы секінде, мерзімін қонымдың мүндай ноғайы өз құқықта мүмкін. Өйткі тәжірибесін [7, 76-77].

Жалпыл қоғам жөнін әдістер арқында:

- Акция жария ұсынған
- Акцис жайына ақ

Акционерлік қоғам жөнін тиесілі оқиғалары шығара алады. Нерлер қоғамда талап етілгенде, салынғаннан гөрі осындағы нақты түзетулер қиянат жасаудың алдын-алуда анағұрлым тиімдірек екендігі

Атапған зерттеушінің жоғарыдағы ұсынысын келесі бір жағдайда толықтай кәдеге жаратуға болады. Мысалы, «Жаупкершілігі шектеулі және қосымша жаупкершілігі бар серіктестіктер туралы» Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 22 сәуірдегі № 220-1 Заңында қатысушыларға ұсынылатын ақпараттардың ақылы не ақысыздығы, қанша мерзімде берілу қажеттілігі айқындалмаған. Ал, «Акционерлік қоғамдар туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 80-бабының З-тармағында акционерлерге ұсынылатын ақпараттардың ақылы екендерігі айтылады. Сондықтанда, ЖШС туралы Заңда да осы секілді норманы бекіту қажет. Сондай-ақ, мерзімін де нақты көрсету қажет (не ақылға қонымды мерзім деп алуға болады). Өйткені, мұндай норманың болмауы қатысушылардың өз құқықтарын асыра пайдалануларына әкелуі мүмкін. Өйткені, ғылыми енбектерде мұның сот тәжірибесімен қуатталатынына назар аударылған [7, 76-77].

Жалпылай алғанда, акционердің акционерлік қоғам жөніндегі ақпаратты алу құқығы келесідей әдістер арқылы жүзеге асырылуы мүмкін [17, 34]:

- Акционерлік қоғамның өзі туралы ақпаратты жария ұсыну;
- Акционердің акционерлік қоғамның мекенжайына ақпаратты ұсыну туралы етініш жіберуі.

Акционерлік құқықтық қатынастарда, соның ішінде акционердің өтініші бойынша акционерлік қоғам туралы ақпаратты алу барысында да өзіне тиесілі құқықтарды қиянат етуге қолдану оқиғаларының орын алым жататынын жоққа шығара алмаймыз. Әдете, адап емес акционерлер қоғамнан үлкен көлемдегі ақпараттарды талап етеді (тансу үшін түпнұсқалары және өздерімен ала кету үшін көшірмелері); талап ететін құжаттарының аталауын нақты көрсетпейді не қай мерзім аралығындағы құжаттарды қоғамның ұсынуы керектігін нақтыламайды; талап етілетін құжаттардың тиісінше рәсімделуін қажет етеді; талап етілетін құжаттар көшірмелеріне ақы төлеу сәтіне байланысты дауласып жатады. Сондай-ақ, осы даулы сұраптардың барлығы талап-арыз пәніне айналып жатады. Акционерлік қоғам туралы ақпарат алу жөніндегі өздерінің құқықтарын іске асыру барысында акционерлер әрдайым адап әрекет ете бермейді. Кейде, олардың әрекеті тек ақпарат алуға ғана емес, сонымен бірге басқа бір іс-қимылдарды бүркемелеу мақсатында болады: қоғам акцияларының едәуір бөлігін төмендетілген бағада алу, қоғамның миноритарлы акционерлерінің өз акцияларын мажоритарлы

акционерлердің жоғары бағада сатып алуы үшін оларды бопсалауы, табыс табуға не қоғамға зиян келтіруге бағытталған басқа да әрекеттер [17, 34-35].

Азаматтық құқықтарды қиянат етуге қолданудың елеулі элементтері, белгілері ретінде А.В. Волков өзінің еңбегінде мыналарды атап көрсетеді: 1) құқық бұзушыда жасырын, заңға қайшы мақсатының болуы (яғни, әрекет субъективтік жағынан алғанда тікелей ниетпен, қасақана, эгоисттік деп сипатталады); 2) заңсыз мақсатқа қол жеткізу үшін азаматтық құқықтың қандай да бір құралының адап емес қолданылуы орын алады және үл құқықты іске асырудың сыртқы көрінісіне занылдық сипатын береді; 3) құқықтық қарым-қатынасты реттеуде азаматтық құқықтың арнайы яғни, «туған» нормаларының жоқ болуы не қолданудың мүмкін еместігі [6, 222]. «Құқықты қиянат етуге қолдану» анықтамасының заң шығаруши тарағынан берілмеуін А.В. Волков дүрыс деп табады және оны былайша неғіздейді: «Ерте ме кеш пе, кез-келген анықтама құқық дамуының тежеуішіне айналатын стереотипті қалыптастырады. Ұсынылған анықтамада қамтылмаған жаңа нормаларды құру қажеттілігі туындаиды. Құқықтық нормалардың осындай тұрақсыздығы құқықтың беделіне нұқсан келтіреді және қоғамда құқықтық нәтижелердің қол жеткізілуіне ықпал етпейді. Дегенмен, доқтриналды анықтамалардың болмауы, құқықты қиянат етуге қолданба туралы нормалардың бірыңғай қолданылуының бұзылуына әкеледі. Анықтамалар ең аз дегендеге, сәл кідіріс жасап белгілі бір құқықтық құбыльсты айқындау мен саралауға және осыған сүйене отырып, одан әрі жүргүре және дамуға қажет» [6, 223].

Осы ретте, А.В. Волков құқықты қиянат етуге өзінің келесідей анықтамасын ұсынады [6, 222-223]: «Азаматтық құқықтарды қиянат етуге қолдану дегеніміз үекілетті тұлғаның азаматтық құқықтың заңи формализмін, яғни, реттелінбеген тұстарын (пробел), кемшіл тұстарын, ескертпелерін, тар мағыналығын, құқықтық нормалардың қайшылығын және шарттың ережелерін пайдалана отырып, өзінің заңсыз жасырын мақсатына қол жеткізу үшін субъективті азаматтық құқықтардың (соның ішінде, ақылға қонымдылық және адалдық талаптарымен де айқындалатын) ішкі шектерінен (мағынасынан, мәнінен) қасақана шығуына байланысты болатын азаматтық құқықбұзушылықтың ерекше түрі.

Заңи-техникалық тұрғыдан алғанда, арнайы азаматтық-құқықтық нормаларды формалды түрде сақтай және пайдалана отырып, тұлғаның

ГРАЖДАНСКОЕ И ГРАЖДАНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО

өз субъективтік құқығының мазмұнын құрайтын және азаматтық құқықтың принциптері (ең алдымен, тенқұқықтылық және құқықты адаптациясы) мен идеяларынан бастау алатын өз құқығын адаптациясынан міндеттің бұзынынан қиянат етуші іс-қимыл көрініс табады».

Құқықты қиянат жасауға пайдаланбау мәселесіне арналған зерттеулердің көптігіне қарамастан Е.В. Вавилиннің пайымдауыша мін-

деттерді қиянат жасауға пайдаланбау мәселесі назардан тыс қалып келген. Осы ретте аталған автор «құқықтарды» сөзінен кейін, «және міндеттерді» сөзін қосуды ұсынады [15, 280].

Тұындаған бір дау бойынша істі қаруа кезінде сот еншілес қоғамды құру барысында негізгі қоғамның, оған өзінің барлық басты қорлары мен айналым қаражатын беруі арқылы іс жүзінде өзіне тиесілі құқықты қиянат етуге қолданғандығына назар аударады [19, 80].

УСЕРБАЕ
магистран.
обществен.

ЭДЕБИЕТ

1. Яценко Т.С. «Категория шиканы в гражданском праве: история и современность» М.: «Статут», 2003. 157 парап. ISBN 5-8354-0158-2 (в пер.)
2. Емельянов В.И. «Разумность, добросовестность, незлоупотребление гражданскими правами». М.: «Лекс-Книга», 2002. 160 парап. ISBN 5-94558-001-5 (в обл.)
3. Хмелева Т.И. «Злоупотребление гражданскими правами» // Гражданское право. 2008. №3. 18-20 параптар.
4. Молотников А.Е. «Ответственность в акционерных обществах» // М.: Волтерс Кluver, 2006. 240 с. ISBN 5-466-00175-9 (в обл.)
5. Волков А.В. «Теория концепции «Злоупотребление гражданскими правами». Волгоград: Станица-2, 2007 г. 352 с. ISBN 978-5-93567-171-6
6. Волков А.В. «Теория концепции «Злоупотребление гражданскими правами» // Волгоград: Станица-2, 2007 г. 352 парап.
7. «Проблемы корпоративного права в арбитражной практике». М.: Волтерс Кluver. 2006. Доброловский В.И. III, VII параптар.
8. <http://www.iprnoi.ru/article.php?idarticle=000825>
9. М. Маслованың «Гринмейлинг как проблема злоупотребления акционерами своими правами» атты мақаласын интернет желісінен қаранды: <http://cad-kiev.ru/article/-quest-uid-eq-124>; Корпоративтік болсалай және бул мәселенің неміс құқығымен реттелуі туралы мына сайттан қаруаға болады: <http://>

www.cac-civillaw.org/publikationen/schramm-missbrauch-unternehmen.ru.pdf

10. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/192512.html>

11. Гражданское право: 1-ші том. 6-басылым. Отв. ред. А.П. Сергеев, Ю.К. Толстой. М., 2004. 377-парап.

12. http://privlaw.ru/vs_info2.html

13. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/174340.html>

14. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/192512.html>

15. Вавилин Е.В. «Осуществление и защита гражданских прав» // М.: Волтерс Кluver, 2009. 360 с. ISBN 978-5-466-00394-9 (в пер.).

16. Сулейменов М.К. «Становление и развитие гражданского законодательства Республики Казахстан». Алматы, 2006. 356 с. ББК 67.404

17. Иванова Е. «Злоупотребление правом акционера на получение информации об акционерном обществе» // Хозяйство и право. 2008. №12.

18. Покровский И.А. «Основные проблемы гражданского права». Изд. 4-е, испр. М.: «Статут», 2003. 351 с. (Классика российской цивилистики.) ISBN 5-89398-01508 (в пер.)

19. Ломакин Д.В. «Очерки теории акционерного права и практики применения акционерного законодательства» М., 2005. 221 парап. ISBN 5-8354-0282-1 (В пер.)

20. Приходько И. «Концепция развития гражданского законодательства. Спорные и нерешенные вопросы» // «Хозяйство и право» 2009. №8. Приложение к ежемесячному юридическому журналу.